

Ο "ΡΑΜΠΑΓΑΣ,"

1878 - 1928

Περνοῦν οἱ καιροὶ καὶ συμπληρῶνεται σιὸν κύκλο τὰ χρόνια ποὺ ἔρχονται νὰ φέρουν στὸ νοῦ μας—ξέχωρα ἀπὸ τὶς ἡρωϊκὲς καὶ ἱστορικὲς πράξεις—καὶ τοὺς ἡμεροὺς σταθμοὺς τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς. Πέρυσι ξεχασθήκανε τὰ πενήντα χρόνια τῆς πρώτης βδομαδιατικῆς «Ἐστίας», — ἂν καὶ πάντα θὰ εἶναι καιρὸς νὰ γραφοῦν οἱ ὠραῖες σελίδες τῆς ἱστορίας της καὶ τῆς ἐπίδρασός της. Στὰ 1928 ἄς μὴ λησμονήσωμε πὼς κλείνουν τὰ πενήντα χρόνια τοῦ «*Ραμπαγᾶ*».

Ἕνας τίτλος ἔφημερίδας καὶ ἕνας δημοσιογράφος—ποιητῆς δεμένοι μὲ μιὰν ἐποχὴ καὶ μ' ἕνα ποιητικὸ καὶ λογοτεχνικὸ ξεκίνημα. Καὶ μαζὶ μ' αὐτοὺς ὀνόματα λογοτεχνικά ποὺ χάραξαν τὸ φωτεινὸ δρόμο μιᾶς νέας ποιητικῆς ζωῆς καὶ ποὺ ἄλλα ἔλειψαν γιὰ πάντα, ἄλλα σταμάτησαν κάπου καὶ ἄλλα ἀκόμη στέκουν στὶς κορφὰς τοῦ Παρνασσοῦ.

Ὅσοι δὲν προφθάσαμε τὸν Κλεάνθη Τριαντάφυλλο, ξεφυλλίζουμε τοὺς δώδεκα τόμους τοῦ «*Ραμπαγᾶ*» καὶ μαζὶ μὲ τὶς βιογραφικὲς σελίδες ποὺ γι' αὐτὸν ἀφιέρωσεν ἕνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους συνεργάτες του, ὁ Δ. Ταγκόπουλος, μποροῦμε νὰ παρακολουθήσωμε, σὰν σὲ πανόραμα, μιὰ δόλιαι καὶ ἐποχὴ ρωμέϊκου πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐκφραλι-

σμοῦ καὶ μιᾶς λογοτεχνικῆς ἀναγεννήσεως. Ὁ «*Ραμπαγᾶς*», ἢ «πολιτικοσατυρική» ἔφημερίδα, ὅπως τὴν εἶχε χαρακτηρίσει ὁ ἴδιος ὁ ἐκδότης της, ἐπῆρε κάποια ξεχωριστὴ θέση στὴν ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου, γιὰ τὴν ἐπίδραση ποὺ εἶχε στὴν ψυχὴ τῶν λαϊκῶν μαζῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, γιὰ τὴ σταθερότητα τοῦ φρονήματός του καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη νέων ἀρχῶν στὴν πολιτικὴ, κοινωνικὴ καὶ λογοτεχνικὴ κίνηση. Ὁ Στέφανος Ξένος, τὴν ἀκόλουθη μέρα τῆς αὐτοκτονίας τοῦ Τριαντάφυλλου, ἔγραφε στὴν «*Ἀκρόπολη*»: «*Ἐφημερίς*» ὡς ὁ «*Ραμπαγᾶς*» διαρκέσασα τόσα ἔτη, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περιφρονηθῆ ὡς οὔτε νὰ μὴ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, διότι ἐν πάσῃ περιπτώσει φωτογραφεῖ μίαν τῶν ἐδρῶν τοῦ συνταγματικοῦ ἡμῶν πολυέδρου, ἔστω καὶ τὴν φαινοτέραν ἢ σκοτεινότεραν».

*
* *

Γεννημένος ὁ Κλεάνθης σὲ μικρὸ νησί τῶν Κυκλάδων, στὴ Σίφνο, τὴν πατρίδα τῶν ἄλλων δύο συγχρόνων ποιητῶν, τοῦ Προβελέγγιου καὶ τοῦ Γρυπάρη, ἦλθε στὴν Ἀθήνα καὶ πῆρε τὸ πτυχίον τοῦ δημοδιδάσκαλου ἀκολουθῶντας τὸ στάδιον τοῦ πατέρα του. Στὴν Ἄνδρο, ὅπου πρωτοδιωρίστηκε, καταγίνεται ὁλημέρα σὲ φιλολογικὰς μελέτας, μαθαίνει τέλεια τὴ γαλλικὴ γλῶσσα καὶ μεταφράζει διάφορα ποιήματα τῆς γαλλικῆς σύγχρονης ποιήσεως, ὅπως τὴν «*Ἀπελπισία*» τοῦ Λαμαρτίνου. Ἀλλὰ τὸ ζωηρὸ πνεῦμα του στενοχωρεῖ ὁ περιορισμένος ὀρίζοντας τῆς πατρίδας τοῦ Καίρη, γυρεύει πλατύτερον οὐρανὸν καὶ μ' ἓνα καίκι φεύγει γιὰ τὴν Πόλιν. Ἐκεῖ πρωτογνωρίζεται τυπῶνοντας μιὰ ἀνώνυμη συλλογὴ ποιημάτων, τολμηρῆ γιὰ τὴν «*πριάπεια*» — ὅπως τὴν ἐχαρακτήρισαν — ἔμπνευσή της. Ἡ λεπτὴ γλῶσσα, ὁ καλλιτεχνικὸς πλοῦτος τοῦ ρυθμοῦ, ἡ τέχνη μὲ τὴν ὁποίαν ἔντυσε μὲ τόσον ἀράχινον πέπλον τὴ γύμνια τῆς Ἀφροδίτης, ἀναστάτωσαν τοὺς φιλολογικοὺς κύκλους σὲ Βυζάντιον. Ὁ ποιητὴς γνωρίστηκε καὶ ἀπὸ τότε γίνεται δεκτὸς μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας στοὺς ἐκεῖ φιλολογικοὺς καὶ δημοσιογραφικοὺς ἑλληνικοὺς κύκλους. Τὸν παίρνουν συν-

τάκτη τακτικὸ στὸ «Νεολόγο», ἀπ' ὅπου ἀρχίζει τὸ δημοσιογραφικὸ στάδιό του, δημοσιεύοντας ἄρθρα, φιλολογικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐπιφυλλίδες καὶ μεταφράσεις, καὶ ὅπως ἦταν γεμᾶτος ζωῆ, εὐθυμία καὶ πνεῦμα γίνεται ἡ πιὸ ἀγαπητὴ πέννα· σέρνει μαζί του τὸν κόσμον ποὺ διαβάζει καὶ μὲ τὸ νέο δικό του ὕφος καὶ τὴ γεμάτη χάρη διατυπωσὴ του στέκει στὴν ἀντίθετη ἄκρη ἀπὸ τὴ σχολαστικὴ δημοσιογραφία τῶν συναδέλφων του τῆς Πόλης. Μὰ ἡ φιλολογικὴ ἐργασία του δὲν περιορίζεται μονάχα στὸ «Νεολόγο». Μὲ τὸν Πολυζέτη βγάνει τὸν «Κουδουνᾶτο», μὲ τὸν Κασάπη τὸν «Διογένη» καὶ μὲ τὸν Π. Θωμᾶ τὴν «Σάλπιγγα». Γράφει μελέτες, διηγήματα, ποιήματα στὰ διάφορα περιοδικὰ τῆς Πόλης, στέλνει ἀνταποκρίσεις στὶς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, καὶ μέσα στὶς συντροφικὲς τῆς νεολαίας τῶν ὁμογενῶν περνᾷ μιὰ ζωὴ ἄνετη καὶ χαρούμενη.

Ἐνα ἄρθρον ὅμως ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα «Φλόγα», ποὺ ἔβγανε ὁ Πολυζέτης τὸ 1877 στὴν Ἀθήνα, σὰν τὸν ἔδωξαν ἀπὸ τὴν Πόλη οἱ Τοῦρκοι, καὶ ποὺ ἐκτυποῦσε τὴν τούρκικη κυβέρνησις, εἶπαν πὼς τὸ ἔστειλεν ὁ Τραντάφυλλος καὶ οἱ τούρκικες ἀρχὲς τὸν ζητοῦν νὰ τὸν πιάσουν. Μὲ πολλὰς περιπέτειες καὶ μεγάλο κίνδυνον κατάφερε νὰ φύγῃ μ' ἓνα καράβι, ντυμένος ἄγγλος ναύτης καὶ νᾶλθῃ στὴν Ἀθήνα, ὅπου λίγους μῆνες πρὶν γιὰ παρόμοια αἰτία εἶχεν ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ ὁ Γαβριηλίδης.

*
* *

Ὁ Κλεάνθης Τριαντάφυλλος καὶ ὁ Βλάσης Γαβριηλίδης πέφτουνε στὴν Ἀθήνα σὰν δύο βόμβες, φέροντας μαζί τους τὰ νέα δαιμόνια: τὴν δημοσιογραφικὴν ὁρμήν, τὸ νέο δημοσιογραφικὸ ὕφος, τὸ συμπυκνωμένο πνεῦμα, τὴν ἀττικὴν εἰρωνείαν, τὸ λακωνικὸ μαστίγωμα, τὴν κλωτσιὰ στὴν φαναριώτικη γλωσσικὴ μούμια.

Στὰ 1877 ποὺ ἔφθασαν στὴν πρωτεύουσα, βρῆκαν κατάλληλη τὴν περίστασις γιὰ νὰ δημοσιογραφήσουν πολεμῶντας τὴν πολιτικὴν καὶ πολιτειακὴν φαυλότητα. Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ ἡ Βουλγαρία βοηθημένη ἀπὸ τὴν Ρωσία γίνεται βασιλεῖο καὶ

μεγαλώνει. Οἱ αἰώνιοι Ρωμιοί, πού φρούσκωναν τότε μὲ τὰ ὄνειρα τῆς μεγάλης ἰδέας, βρίσκονται σὲ μεγάλη ἔξαψη καὶ τὰ ἔχουν βάλει μὲ τὴ βασιλεία. Ὁ Τριαντάφυλλος διαλέγει τὴν ψυχολογικὴ στιγμή γιὰ νὰ βγάλῃ τὸ φύλλο του καὶ σκαρώνει τὸν «Ραμπαγᾶ». Τὸ πρῶτο φύλλο ἐβγήκε τὴν 14 Αὐγούστου 1878 μὲ συνεργάτη τὸν Γαβριηλίδη, πού ὕστερα ἀπὸ δυὸ χρόνια τραβήχτηκε γιὰ νὰ βγάλῃ τὶς 16 Ἰανουαρίου 1880 τὸ «Μὴ Χάνεσαι» καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ μὲ τὴν «Ἀκρόπολή» του. Γιὰ τὰ δυὸ αὐτὰ φύλλα τοῦ Γαβριηλίδη χρειάζεται ἄλλοῦ νὰ γραφοῦν πολλὰ καὶ νὰ τοὺς δοθῇ ἡ ξεχωριστὴ θέση πού ἔχουν στὴ νεώτερη ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου. Γιὰ τὴν ἐξέλιξί της, τὴ μεγάλη της πρόοδος, τὴ δύναμή της πού πῆρε στὴν πολιτεία καὶ τὴν κοινωνία ἡ ἑλληνικὴ ἐφημερίδα στὸν Γαβριηλίδη τὰ χρεωστᾶ.

Τὸν τίτλο τῆς ἐφημερίδας του ὁ Τριαντάφυλλος τὸν πῆρε ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη κωμωδία τοῦ Σαρδοῦ, πού, μεταφρασμένη τότε ἀπὸ τὸν Γιάννη Καμπούρογλου, ἐπρόκειτο νὰ παιχθῇ στὴν Ἀθήνα, μὰ πού τὸ παίξιμό της τὸ ἐμπόδισεν ὁ πρωθυπουργὸς Ἄλ. Κουμουνδοῦρος γιὰτὶ σ' αὐτὴν ἔβλεπε νὰ σατυρίζεται — λέει — ὁ μεγάλος πολίτης τῆς Γαλλίας καὶ φιλέλληνας Γαμβέτιας. Ὁ Τριαντάφυλλος ὅμως στὸν «Ραμπαγᾶ» δὲν ἔβλεπε τὸ ἴδιο πρόσωπο μὲ τὸν Κουμουνδοῦρο, παρὰ ἔβλεπε τὸν αἰώνιο Ῥωμιό, πού πολιτεύεται πάντα ψεύτικα, πού ἀλλάζει πολιτικὸ φρόνημα ἀπὸ ὦρα σ' ὦρα, πού κοιτᾶζει τὸ ἄτομό του, τὸ συμφεροντάκι του, πῶς νὰ δημοκοπήσῃ, πῶς νὰ ὠφεληθῇ, πῶς νὰ φθάσῃ κάπου, μὲ κάθε μέσο, μὲ κάθε ψευτιά. Στὸ ποίημά του «Ὁ Ραμπαγᾶς» μᾶς δίνει τὴν εἰκόνα του :

Θὲς τὴν ἐξουσία
Πάντα νὰ τρυγᾷς;
Στὴ Ραμπαγαδία
Γίνε Ραμπαγᾶς!

Μὲ τοὺς δημοκράτες
Εἶσαι καὶ πεινᾷς;
Γύρνα τους τὶς πλάτες
Νὰ καλοπερνᾷς.

Σκύλλος πού γαυγίζει
"Ὁξ' ἀπ' τὴν Αὐλή,
Πού τὰ δόντια τρίξει
Καὶ σὲ ἀπειλεῖ,

Πού γρινιάζει, στρήφει
Σὰν τὸν κυνηγᾷς,
Κι' ἂν τ' ἀνοίξης γλείφει,
Νὰ ὁ Ραμπαγᾶς!

.....

Βούρλο πού λιγάει
 "Όπως κι' αν λιγάς,
 Χέλι πού γλιστράει,
 Νά ὁ Ραμπαγάς.

Εἶπαν τοῦ Γαμβέττα
 Μοιάζω, ἀμή δέ ;
 Ραμπαγά πορτραῖτα
 Γύρω σου ἰδέ.

"Εχοντας στό νοῦ του τήν εἰκόνα αὐτῆ τοῦ Ρωμοῦ, ὁ Κλεάνθης δίνει στήν ἐφημερίδα του τόν τίτλο καί στό πρῶτο φύλλο, μέ τὸ πρῶτο ἄρθρο γραμμένο ἀπό τόν Γαβριηλίδη δίνει τήν ἐξήγηση «Διατὶ Ραμπαγάς». «Εἴμεθα ὅλοι Ραμπαγάδες ἐν Ἑλλάδι—γράφει τὸ ἄρθρον—ἀπό τοῦ ἀνωτάτου μέχρι τοῦ κατωτάτου.»... Καί τὸ πρῶτο φύλλο μέ τὸ ἄρθρο αὐτό, τοῦ χρησίμεψε — ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Τριαντάφυλλος εἶπε — σάν εἰσιτήριο γιά τὴ φυλακή. Τρεῖς ἡμέρες ἔπειτα ὁ Κλεάνθης ἐκλεινόταν στίς φυλακὲς τοῦ Γκαρπολά, μαζί μέ τὸ Γαβριηλίδη, γιατί τὸ ἄρθρο ἐκεῖνο ἐθεωρήθηκε πὼς βρίζει τὸν βασιλιᾶ. Ἡ καταδίωξή του αὐτῆ δὲν τοῦ κόβει τὸ θάρρος οὔτε τὴν ψυχικὴ ὀρμὴ καί μέσα ἀπὸ τὴ φυλακὴ του στέλνει στό φύλλο του τὰ ἄρθρα του καί τὸ περίφημο πρωτοσέλιδο ποίημα πὸν ἔνδεκα χρόνια ἀντιπροσώπευε τὸν Κλεάνθη καί τίς ιδέες του, καί πὸν ὁ λαὸς τὸ ροφοῦσε δυὸ φορές τὴ βδομάδα, τυπωμένο μέ μεγάλα χοντρά γράμματα, μέ θαυμαστικά καί ἐρωτηματικά. Ὁ Τριαντάφυλλος ἀπὸ τότε κατακτᾷ τὸν λαό, καί τὰ φύλλα του γίνονται ἀνάρπαστα. Πρῶτος σηκώνει μέσα ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα του τὴ δημοκρατικὴ σημαία καί ἀρχίζει τὸν ἄγριον ἀγῶνα ἐναντίον τῆς βασιλείας, πὸν τὸν κράτησε ὡς τὸ τέλος του. Ὁ λαὸς τὸν ἀγκαλιᾶζει καί τὸν ἀκλουθᾷ, ἢ γλῶσσα του, πὸν ἐγγίζει τὴν καρδιά, τὸ ὕφος του τὸ γεμάτο τόλμη, τὸ ὅτι ἔχει τὸ θάρρος νὰ κτυπήσῃ τὸ βασιλιᾶ, ὅλα αὐτὰ τὸν ἀνεβάζουν στήν ἀγάπη τοῦ κοινοῦ. Ἡ καταδίωξή του δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ— ὅπως τὴν ἐχαρακτήρισεν ὁ ἴδιος — «λάδι στὴ φωτιά». Καί μέσα ἀπὸ τὴ φυλακὴ δὲν παύει τὸν πόλεμό του.

Καί μέ σ' ἀπὸ τὰ σίδερα
 Τῆς φυλακῆς ἀκόμα
 Δὲν κλειέται, δὲ βουβαίνεται
 Τοῦ Ραμπαγά τὸ στόμα...

γράφει ὁ ἴδιος στὸ «*Ραμπαγᾶ*» καὶ προκαλεῖ τοὺς ἀρμοδίους, τὴν δικαιοσύνη, τὴν Κυβέρνηση.

Μὰ ἡ δημοτικότητά του εἶναι τέτοια, πὺ δώδεκα δικηγόροι, οἱ καλύτεροί τῆς Ἀθήνας, ἀνάλαβαν νὰ τὸν ὑπερασπισθοῦν καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ γιὸς τοῦ Γενναίου, ὁ περίφημος Φαλέξ, φίλος στενὸς καὶ συνεργάτης τοῦ Τριαντάφυλλου, δίνει ἐγγύηση γιὰ νὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ τὴ φυλακή. «Δίνω τὸ σπαθὶ τοῦ πατέρα μου, κ' ἂν αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρκετὴ ἐγγύηση, ὑποθηκεύω τὸ σπίτι μου», εἶπε ὁ ἐγγονὸς τοῦ Γέρου τοῦ Μωριά. Σὲ πεντέξῃ ἡμέρες ὁ Κλεάνθης ἔβγαιεν ἀπὸ τὴ φυλακὴ ἀκλόνητος πάντα στὶς πεποιθήσεις του καὶ πιὸ δροσερὸς καὶ ἀκμαῖος γιὰ καινούργιους ἀγῶνες.

Οἱ ἐπιθέσεις του κατὰ τοῦ βασιλέως ἔξακολουθοῦν καὶ καταδιώκεται ὁ Τριαντάφυλλος πάλι καὶ παραπέμπεται στὸ κακουργιοδικεῖο, γιὰτὶ σ' ἓνα φύλλο τοῦ Μᾶη τοῦ 1881, σ' ἓνα ποίημά του μὲ τὸ τίτλο «*Βασιλιᾶ*» βρίζει τὸν ἀνώτατο ἄρχοντα. Τὸ ποίημά του πὺ ἀρχίζει:

«Μικρό, μικρὸ ἀμούστακο, σὲ πῆραμε ἀκόμα,
μὲ τί ἀγάπη, τί χαρά, αἱ! βασιλιᾶ, θυμᾶσαι;
Ἀπὸ γαλέττα καραβιοῦ σοῦ μύριζε τὸ στόμα...

στὴ μέση ἔχει τοὺς ἐξῆς στίχους.

... «ὦ! νά! σὲ βλέπω, βασιλιᾶ... δαφνοστεφανωμένος,
γυρνᾷς ἀπὸ τὸν πόλεμο, γυρνᾷς ἀπὸ τὴ νίκη...
Τί; τί; τί λέγω;... Ὀνειρο... στὸ Φάληρο στρωμένος
τὸ ρίχνεις ὄξω Βασιλιᾶ, καὶ δὲν πλερώνης νοῖκι!

Οἱ στίχοι αὐτοὶ ἐθεωρήθησαν ὅτι ἐπρόσβαλλαν τὸ πρόσωπο τοῦ βασιλέως Γεωργίου καὶ ἡ εἰσαγγελία ἐκαταδίωξε τὸν Τριαντάφυλλο.

Ἄλλὰ τὸ ποίημα αὐτό, πὺ ἐδιαβάστηκε ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ λαὸ ὅσο λίγα πολιτικά ἢ λογοτεχνικά δημοσιεύματα, καὶ πὺ τὸ φύλλο ἐκεῖνο τοῦ *Ραμπαγᾶ* ἀγοραζόνταν δέκα δραχμῆς — ποσὸ σπουδαιότατο γιὰ κείνη τὴν ἐποχὴ — ἔκαμε τὸν Κλεάνθη πιὸ δημοτικὸ καὶ ἀνέβασε τὴν κυκλο-

φορία του και ἡ νέα καταδίωξη τοῦ τονώνει περισσότερο τὶς δημοκρατικὲς του ιδέες πὺν τὶς διατήρησε ἀπαρασάλευτες καὶ στοὺς ἔνδεκα τόμους τοῦ «Ραμπαῶ».

Γιατὶ τὴν ἰδεολογία του δὲν τὴν ἐπρόδωσε ποτὲ καὶ κανένα ἄλλο ρουσφετί δὲν ἐδέχθη—καθὼς ἔλεγε—ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «**ἄγια δεκάρα τοῦ λαοῦ**». Κρατεῖ μόνος του τὴν δημοκρατικὴ σημαία καὶ μένει πιστὸς στὸν ἀγῶνα, ἐνῶ οἱ ἀδελφοὶ δημοκρατῶται στὴν πρώτη κρίσιμη στιγμή τὸν ἀφίνουν. Ὁ πόλεμος πὺν εἶχε στήσει κατὰ τῆς βασιλείας ἄρχισε τώρα νὰ μὴν ἀρέσῃ στὸ λαό, καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ στέμμα ἄρχισε πάλιν νὰ ξαναστυλῶνεται στὴν ψυχὴ τοῦ κόσμου. Ὁ Τριαντάφυλλος ἔβλεπε ὅτι τὸ φύλλο του δὲν τὸ ἀγόραζαν. Ὁ σημαιοφόρος ἔμεινε μοναχὸς καὶ οἱ ὀπαδοὶ του τὸν ἀφήκαν. Οἱ οἰκονομικὲς στενοχώριες τότε τὸν ἀναγκάζουν νὰ διακόψῃ γιὰ ὀκτὼ μῆνες τὴν ἔκδοση τοῦ φύλλου, τὸν Δεκέμβρη ὅμως τοῦ 1887 τὴν ἐπαναλαμβάνει ἀλλὰ μὲ ἄλλες βάσεις. Ὁ «Ραμπαῶς παύει νὰ εἶναι «ἐφημερὶς πολυτικοσατυρική» καὶ γίνεται «ἐφημερὶς πολιτική, φιλολογικὴ καὶ εὐτράπελος». Στὴν πρώτη σελίδα του φηγογράφουν μὲ ἀλφαβητικὴ σειρά οἱ συνεργάτες του: Ἀναστασόπουλος Γεώργιος, Ἀννίνος Μπάμπης, Ἀργυρόπουλος Μιχαὴλ, Βελλιανίτης Θεόδ., Καμπούρογλους Δημήτριος, Καμπούρογλους Ἰω., Κουρτίδης Ἀριστ., Μητσάκης Μιχ., Ξένος Κωνστ., Παλαμᾶς Κωστῆς, Παράσχος Ἀχιλλεύς, Προβελέγγιος Ἀριστομένης, Σουρῆς Γεώργ., Ταγκόπουλος Δημήτρ.

*
* *

Στὸ πρῶτο φύλλο τῆς δεύτερης αὐτῆς περιόδου του ὁ «Ραμπαῶς» δηλώνει πὺν παύει νὰ εἶναι ὁ πρὶν δημοκράτης καὶ ἐχθρὸς τῆς βασιλείας. «Ἡ ἀποστολή του ἔληξεν ἅμα ὡς ἐσβέσθη πανταχοῦ πέριξ αὐτοῦ ἡ κατὰ τῆς βασιλείας ἀντίδρασις. Σήμερα δὲν εἶναι πλέον ζήτημα τὸ «Τίς πταίει». Ἀπεδείχθη ὅτι πταίω, πταίεις, πταίει, πταίωμεν, πταίετε, πταίουσι, καὶ ἂν δὲν πταίωμεν οὐκ ἔσμεν Ἑλληγες» γράφει. Μὰ ἡ ἰδιοσυγκρασία του ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά, ἡ πίστη του

Ίσως στὴ δημοκρατικὴν ἰδέα, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ παρακί-
νηση καὶ ὄθηση ποῦ εἶχε ἀπὸ διάφορους, ποῦ ἤθελαν νὰ
ἐκμεταλλεύονται τὸν ἀδύνατο χαρακτῆρα του καὶ ἡ ἐλπίδα

Γεώργιος Κ. Φριαλιάρης

ἀκόμα πὼς νέες καταδιώξεις θὰ τοῦ ἐσήκωναν τὴν κυκλο-
φορία καὶ θὰ τοῦ ἔσωζαν τὸ φύλλο, τὸν ἀνάγκασαν νὰ
στρίψῃ ἀριστερὰ πάλιν. Καὶ παίρνει συνεργάτη του τὸν
παράφορο Ρόκκο Χοῖδᾶ. Ἀρχίζει ἡ ἀρθρογραφία τοῦ Ρόκ-

κου, ἀτελείωτη, ἀσυνάρτητη, διεθνῆς—ὅπως τὴν εἶπαν—χωρὶς νὰ συγκινῆ κανένα, παράλογη καὶ ὑβριστική. Ὁ Τρικούπης τότε θέλοντας καὶ μὴ—ἀν καὶ ἀπόφευγε ὅσο μπορούσε νὰ ρεκλαμάρῃ τὸν Κλεάνθη μὲ ἄλλη μιὰ καταδίωξη—ἀναγκάστηκε νὰ τοὺς φυλακίσῃ. Ὁ Τριαντάφυλλος ἐχάρηκε ἐλπίζοντας νέα δημοτικότητα καὶ νομίζοντας ὅτι ἡ τρίτη

Β. Γαβρηλίδης

(Ἐκ παλαιᾶς φωτογραφίας)

καταδίωξή του αὐτὴ θὰ τοῦ ἦτον ἓνας ἄλλος θρίαμβος. Διατηρεῖ ἀκόμη ὅλο τὸ θάρρος του καὶ τὴν ψυχικὴ του παλληκαριά καὶ σὲ μερικὰ σχόλια πὸν ἀκούστηκαν εἰς βᾶρος του πετᾶ τὸ ἕξις ἐπίγραμμα πὸν δημοσιεύθηκε στὸ φύλλο του καὶ ἀπευθύνει «πρὸς τινὰς ἀρμοδίους» :

Σ' ὅποιον θαρρεῖ τὸ «Ραμπαγᾶ»
τῆς φυλακῆς γαμβρόν
πετοῦμε μὲς τὰ μούτρα του
τὴν λέξιν τοῦ Καμβρόν.

Στὴ φυλακὴ ὅμως, μέσα στὴν ὑγρασία, στὴν κακονχία καὶ τὸν μολυσμένο ἀέρα, ἐνῶ ἔχει τὴν διαύγεια τοῦ νοῦ ἀκόμη καὶ γράφει ποιήματα πολιτικά καὶ ἔρωτικά, ποὺ δημοσιεύονται στὸν «Ραμπαγᾶ», ποὺ δὲν ἔπαυσε νὰ βγαίνει ἀρχίζει ἡ ὑγεία του νὰ κλονίζεται καὶ τὸν Νοέμβρη τοῦ 1888 κάνει αἴτηση στὴν εἰσαγγελία καὶ ζητεῖ νὰ τὸν μεταφέρουν στὸ νοσοκομεῖο—πρᾶγμα ποὺ εἶχε γίνει μέρες πρὶν γιὰ τὸ Ρόκκο Χοϊδᾶ. «Θέλετε νὰ μὲ προσαγάγετε — γράφει ἡ αἴτησή του — ἐνώπιον τῶν κακουργιοδικῶν ἵνα δώσω λόγον τῆς ἰδέας ἡ ὁποία μὲ ἐμπνέει. Ἐκτιμῶ τὴν προαίρεσίν σας, ἀλλὰ δὲν ἐννοῶ παντάπασι κατὰ πόσον συμβάλλει εἰς αὐτὸ νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τῶν ἐνόρκων ἐν σῶμα συντετριμμένον ἤδη ὑπὸ τῆς φυλακῆς πρὶν καταδικασθῇ».

Τὸν Γεννάρη τοῦ 1889 ἐδικάσθηκε στὴν Ἀμφισσα ἑπτὰ χρόνια εἰρκτή, ἀλλὰ τὸ ἄρθρ. 6 τοῦ Συντάγματος τοῦ ἔδωκε τὴν ἐλευθερία του ὕστερα ἀπὸ ἕξ μῆνες ὑποδικία. Δυὸ μῆνες ὕστερα ἀπὸ τὴ φυλακὴ του εἶχε ξαναῦρει τὴν καλὴν τοῦ ὑγείαν, τὴν εὐθυμία καὶ τὴ ζωηρότητά του. Ὁ ὄψιμος πλατωνικὸς ἔρωτάς του μὲ μιὰ μικρὰ ὄμορφη κορασίδα δώδεκα χρόνων, ποὺ εἶχε ἀγαπήσει λίγους μῆνες πρὶν φυλακισθῆ, τοῦ ἔδινε περισσότερὴν ζωὴ· ξαναβρῖσκει τὶς παιδικῆς του συγκινήσεις, τὰ περασμένα νειᾶτα του καὶ τραγουδεῖ τὴ μικρὴν τοῦ ἀγάπη· ἔτσι:

Τὰ περασμένα νιαῖτα μου ἡ νιότη της ποτίζει
καὶ τῆς ζωῆς μου τὸ δέντρο θαρρεῖς καὶ ξανανθίζει.
Τὰ μαραμμένα φύλλα του νά! πάλι πρασινίζουν,
ξεχνοῦνε τὸ φθινόπωρο καὶ στὰ κλαριά χαρίζουν
τὴ φορεσιά τῆς ἀνοιξης, τὴ γδύμνια του στολίζουν,
καὶ χairoνται μαγιαπριλα δροσάτα, μυρωδάτα
καὶ γλυκοκελαδήματα τὰ περασμένα νιαῖτα.

Καὶ ἀληθινά, λὲς καὶ ξανανθίζει τώρα τὸ δέντρο τῆς ζωῆς του καὶ γράφει ποιήματα μὲ μιὰ εὐκολία σὰν ἀνάβρυσμα νεροῦ ἀπὸ πηγὴ ἀστείρευτη καὶ αὐτοσχεδιάζει στίχους δροσερούς, χωρὶς νὰ τοὺς γράψῃ, ἐκεῖ ποὺ κάθεται, ἐκεῖ ποὺ περπατεῖ. Φτάνει στὸ γραφεῖό του καὶ ἀπαγγέλλει τὸ ποιηματάκι ποὺ ἔφτιασε στὸ δρόμο:

Λιλή, τὴ λέγανε Λιλή
 κ' ἦταν τρελλή, πολὺ τρελλή·
 ἐτρέλλανε τὴ γειτονιά, ἐτρέλλανε τὴν πόλη,
 Καὶ ὅσοι τὴν ἀγάπησαν, ἐτρελλαθῆκαν ὅλοι.

Μ' αὐτὲς εἶναι οἱ τελευταῖες ἀναλαμπές τοῦ καντηλιοῦ
 ποὺ τοῦ εἶχε σωθῆ τὸ λάδι κ' ἔμελλε νὰ σβύσῃ ξαφνικά.
 Ἡ ἄτακτη ζωὴ του, τὰ γλέντια καὶ οἱ ἀγωνίες, ἡ ξανθὴ ἀττικὴ
 ρετσίνα ποὺ τὴν εἶχε πάντα γιὰ πρώτη ἀγάπη του καὶ γιὰ
 τὴν ὁποία ξεχνᾷ καὶ τὶς δημοκρατικὲς του ἰδέες καὶ τρα-
 γουδεῖ εὐθύμα καὶ εἰρωνικά:

Ψέμα πὼς ἡ ἀνθρωπότης
 θεὸ νὰ δημοκρατηθῆ.
 Μόνο μὲ ρετσίνα πρώτης
 στὸ μεθύσι ἂν στρωθῆ
 εἰν' ἔλπις ν' ἀδερωθῆ.

Ὅλ' αὐτὰ τοῦ ἔφεραν τὴν « παραλυτικὴ παράνοια », τὴ
 φριχτὴ ἀρρώστεια τοῦ μυαλοῦ του ποὺ τοῦ ἔσβυσε κάθε
 λάμψη καὶ τὸν ἔκαμε ἀνίκανο νὰ πιάσῃ πιά καὶ τὴν πιὸ
 φτωχὴ ἰδέα. Ἡ πνευματικὴ του χρεωκοπία φέρνει καὶ τὴν
 ψυχικὴ του καὶ τὸν ρίχνει σὲ μεγάλη μελαγχολία. Κατὰλα-
 βαίνει τὸ ἄσκημο τέλος του, βρίσκεται σ' ἀνέχεια, δὲν μπορεῖ
 νὰ παρακολουθῆσῃ τὸ φύλλο του καὶ βλέπει πὼς ὁ «Ρα-
 μπαγᾶς» του δὲν μπορεῖ νὰ ζήσῃ. Εἰς τὸ τέλος τοῦ φύλ-
 λου τῆς 4 Μαΐου 1889 δημοσιεύει τὴ δήλωσιν. « Ἐπειδὴ
 ἔπαθε ἡ ὑγεία μου, ἀναγκάζομαι, κατὰ συμβουλήν τῶν
 ἰατρῶν νὰ διακόψω ἐπὶ τινὰ χρόνον τὴν ἔκδοσιν τοῦ φύλ-
 λου». Καὶ μένει τώρα, ἔρημος, ἀπελπισμένος προβλέποντας
 κάποιο τέλος τῆς ζωῆς του θλιβερὸ καὶ φριχτό. Τὶς ἡμέρες
 ἐκεῖνες ἕνας ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ συνεργάτες του, ὁ Γιάννης
 Δαμβέργης προσπαθεῖ, ἀπὸ μέρους τῆς Ἐνώσεως τῶν Δημο-
 σιογράφων, νὰ τοῦ βρῆ χρήματα γιὰ νὰ τὸν στείλουν σὲ
 καμμιά κλινικὴ τῆς Εὐρώπης μήπως σωθῆ, ἀλλὰ οἱ εὐγε-
 νικὲς του προσπάθειες μένουν χωρὶς ἀποτέλεσμα, καὶ ὁ
 Κλεάνθης, ποὺ δώδεκα χρόνια ἐσχόρπισε τὴ σάτυρα, τὴν
 εἰρωνεία τὸ γέλοιο, ποὺ ἐπολέμησε γιὰ μιὰ ἰδέα, πον-
 ἔδωσε τὸ ὄνομά του σὲ μιὰ ἐποχὴ, τὸ πρωτὶ τῆς 25 Μαΐου

τοῦ 1889, ὕστερα ἀπὸ ἕναν περίπατο στὸ νεκροταφεῖο, κλείνεται στὸ δωμάτιό του καὶ τινάζει τὰ μυαλά του.

Ἡ ἀδυσώπητη μοῖρα ἐφύλαξε τὸ πιὸ σκληρὸ τέλος σ' ἕναν προνομιούχο ἄνθρωπο, προνομιούχο σωματικὰ καὶ ψυχικά. Νὰ πῶς δίνει τὴν εἰκόνα του ὁ Σπανδωνῆς στὴν «Ἀκρόπολι» τὴν ἀκόλουθη μέρα τῆς αὐτοκτονίας του: «Ὑψηλός, εὐτρα-» φής, πλήρης ἀκμῆς καὶ ζωῆς, μὲ εὐχαρι καὶ ροδόχρουν » πρόσωπον, μὲ νευρικός συστολάς, μὲ ἔρρινον ἀλλ' εὐχάρι-» στον φωνήν, μὲ τὸν γέλωτα εἰς τὰ χεῖλη καὶ ἀκένωτον » πηγὴν εὐθυμίας εἰς τὴν καρδίαν». Καὶ ἀληθινὰ ὁ Τριαντάφυλλος ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ξεχωριστὸς μέσα στὴν κοι-» νωνία. Ἦταν— ὅπως τὸ λέμε— *τύπος* εἰς ὅλα του. Στὴ ζωὴ του, στὸ κοινωνικὸ του φανέρωμα, στὸ φιλολογικὸ καὶ δημοσιογραφικὸ στάδιό του. Τὰ γραφόμενά του ἦταν μιὰ σειρὰ ἀπὸ πιτυχημένες παρατηρήσεις γιατί ἤξερε νὰ βρῆ-» σκη τὸ κωμικὸ καὶ τὸ ἄσχημο μέσα στὰ πράγματα καὶ στὰ γεγονότα: ἦταν ἀποφθέγματα μὲ δυὸ λέξεις, ἦταν ἐπιθέσεις καὶ μαστιγώματα μέσα σὲ μιὰ φράση. Γι' αὐτὸ σὰν δημο-» σιογράφος μπορούμε νὰ ποῦμε πῶς δὲν ἐπέτυχε, ἀλλὰ μπο-» ρεῖ αὐτὸ νὰ ἦταν καὶ ἡ ἐπιτυχία του! Ὁ Κλεάνθης ὁμοῦς ἦταν ποιητής. Μπορεῖ ἡ ποιήσῃ του νὰ μὴν ἔχη βάθος, ἀλλὰ ἔχει λυρισμὸν, ἔμπνευση, εἰκόνας. Τὸ *ἄσπρο χαρτί* του πού ἀρχίζει μὲ τοὺς στίχους:

Εἶναι τὸ κάτασπρο χαρτί
Σὰν τὴν ἀπείραχτη παρθένα
Δὲν ξέρει ποῖος θὰ τοῦ ριχτῇ
Καὶ ποιά θὰ τὸ χαϊδέψη πέννα,

καὶ τελειώνει:

Σ' αὐτὸ πού γράφω τοῦτα δῶ
Ποῖος ξέρει τί θὰ γράφαν ἄλλοι;
Μὰ τί μὲ μέλλει; Τραγουδῶ
"Ὅ,τι κι' ἂν μουρῶη στὸ κεφάλι.

πολλοὶ θὰ ἤθελαν νὰ τὸ εἶχαν ὑπογράψει.

Θὰ μπορούσαμε νὰ δώσωμε κι' ἄλλα του δροσερὰ καὶ χαριτωμένα τραγούδια, ἀλλὰ ὁ τόπος εἶναι στενός. Δὲν μᾶς

ἀφίνει ὅμως ὁ πειρασμὸς νὰ μὴν βάλωμε ἐδῶ μέσα καὶ τὸ «**Ὀλο γελᾶ**», πού με τρία τετράστιχα δίνει τὸν πιὸ σπαρταριστὸ χαρακτηρισμὸ τῆς αἰώνιας Εὐας.

“Ὀλο γελᾶ, θαρρεῖς καὶ σὰ λακκάκια
Ποῦ βλέπεις στὸ δροσᾶτο μάγουλό της,
Ἐχουν φωλιά τὰ γέλοια σὰν πουλάκια
Καὶ κελαδοῦν σκοπὸ τους τὸ σκοπὸ της.

—Μὲ πέθανες! τῆς λέω καὶ γελᾶει,
Ὅρκίζεται ποτέ της νὰ μὴν κλάψη,
Λέει δὲν ἔμαθε ποτέ της νὰ πονᾶη,
Καὶ δὲν τῆ μέλει τί καρδιῆς θὰ κάψη.

Ὁϊμέ! τὴν εἶδα δάκρυα νὰ χύνει
Νὰ πνίγει τὸ αἰώνιό της χά χα,
Γιατὶ στὴν τραηλιά της εἶχε μείνει
μιὰ σούφρα ἀσιδέρωτη μονάχα.

Ἄλλὰ καὶ τὰ «**Σαρακοστιανά**» του, πού σὲ μιὰ σειρά δίνει μὲ ἓνα τετράστιχο ὅλη τὴ δροσιὰ τοῦ μυαλοῦ του καὶ τὴ χάρη τῆς εὐθυμίας του, ρουφήχτηκαν σὰν πραγματικὰ σαρακοστιανὰ ὀρεκτικά. Ἄς δώσωμε γιὰ δεῖγμα ἓνα μονάχα: τὸ «**Κάκιωμα κι ἀγάπη**».

Σὰ μοῦ κακιώνεις, μάτια μου, καὶ μοῦ γυρνᾶς τὴν πλάτη,
Μὲ καῖς, ἀγάπη μου, μὲ καῖς, σὰν πιπεριά ξυδάτη...
Μὰ σὰν τὰ σιάχνωμε μαζὶ καὶ μὲ φιλᾶς μὲ χάρι,
Περνᾶς, μελαχρινούλα μου, τῆς Γέλβας τὸ χαβιάρι!

Τὰ τραγούδια τοῦ Τριαντάφυλλου τὴν ἐποχὴ ἐκείνη κυκλοφοροῦν ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, ὁ λαὸς τὰ κάνει δικὰ του καὶ τὸ «**Πῖφ πάφ, πετσώματα**» ὁ Βλάμης τῆς Μανιῶς», «**Οἱ Καραβίδες**» κλπ. ἀπαγγέλλονται, τραγουδιῶνται καὶ πιάνουν ὀλόκληρη ἐποχὴ.

Μὰ ἡ πιὸ μεγαλύτερη ἐπιτυχία τοῦ Τριαντάφυλλου ἦταν ἡ μετάφραση τῶν ποιημάτων τοῦ Βερανζέρου. Ἡ ποιητικὴ του φύσις βρέθηκε σὲ στενὴ συγγένεια μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ γάλλου chansonnier. Τραγουδογράφος καὶ ὁ Κλεάνθης στὴν Ἀθήνα αἰσθάνθηκε τόσο τὰ τραγούδια τοῦ γάλλου ποιητῆ, πού πῆραν στὴ γλῶσσα καὶ τὸ ὕφος του τὸ γνήσιο ἑλληνικὸ φόρεμα μὲ τὴν ἴδια καὶ κάποτε ἴσως ἀνώτερη ἀξία

ἀπὸ κείνη πὺν εἶχαν στὸ πρωτότυπο. Μὰ καὶ τοῦ Δερουλεῶ διαβάζοντας τὸ «Καλὸ Κονάκι» καὶ τὸ «Εὐζωνάκι» ποιὸς δὲν αἰσθάνεται ὅλη τὴ συγκίνηση — καὶ πῶς μεγάλη ἀκόμη — πὺν ἔχει βάλει στὸ ποίημα ὁ ποιητὴς, καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ φανταστῆ πὺς διαβάζει μεταφρασμένο ἔργο; Καὶ μήπως ὁ Πῶλ ντὲ Κόκ δὲ στάθηκε τὸ ἴδιο τυχερός, πὺν τὰ μυθιστορήματά του μὲ τὴ μετάφραση τοῦ Κλεάνθη φανερώθηκαν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα μὲ ὅλη τους τὴν ὠμότητα, τὸ ρεαλισμὸ καὶ τὴ γαλατικὴ χάρη τους!

* * *

Μὰ ξέχωρα ἀπὸ τὴν ποιητικὴ καὶ δημοσιογραφικὴ αὐτὴ δράση του ὁ Τριαντάφυλλος — ὅπως εἶπαμε καὶ στὴν ἀρχὴ — γίνεται ἡ ἀφορμὴ τοῦ νέου λογοτεχνικοῦ καὶ γλωσσικοῦ κινήματος. Στὸ «Ραμπαγᾶ» πρῶτα καὶ ὕστερα στὸ «Μὴ Χάνεσαι» τοῦ Γαβριηλίδη χρεωστοῦμε τὴ νέα μορφή τῆς ποιήσεώς μας, τὴν ἀπολύτρωση τοῦ στίχου ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῆς καθαρεύουσας. Μὲ ἀρχὴ τὸν «Ραμπαγᾶ» καὶ μὲ συνέχεια ἔπειτα στὴν «Ἐστία» ἀρχίζει ἡ νέα περίοδος τῆς λογοτεχνίας μας. Ἡ «Ἐστία» εἶχε ἐκδοθῆ δύο χρόνια πρὶν τοῦ «Ραμπαγᾶ» μὰ σὰν φρόνιμη νοικοκυροπούλα ἢ σὰν ντροπαλὴ καλογριά φοβᾶται κάθε νεωτερισμὸ. Τ' αὐτάκια της κοκκινίζουν σὲ κανένα ἐρωτικὸ στίχο καὶ διστάζει ν' ἀνοίξη τὴ θύρα της στὴν ποίηση τῆς δημοτικῆς γλώσσας καὶ νὰ δεχτῆ τοὺς νέους, πὺν τὴν βλέπουν ἀπὸ μακριά, καὶ τὴ λαχταροῦν. Ὁ Δροσίνης στὰ 1878 βλέπει νὰ δημοσιεῖται μόνον ἓνα... αἰνιγμὰ του σὲ στίχους ραγκαβικοὺς καὶ αὐτὸ στὸ «Δελτίο» της. Μὰ ὁ «Ραμπαγᾶς» φιλονεικῆς, ριζοσπαστικός, ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε γλωσσικὴ πρόληψη τοὺς ἀνοίγει τὶς στῆλες του καὶ συγκεντρώνονται ἐκεῖ μὲ τὰ ψευδώνυμά τους ἢ τὰ μικρά τους μονάχα ὀνόματα πρῶτα ὁ Παλαμᾶς ὡς Κώστας ἢ Κωχτιτῆς, ὁ Καμπᾶς ὡς Νίκος, ὁ Δροσίνης ὡς Ἀράχνη, ὁ Γιάννης Καμπούρογλου ὡς Φλόξ, ὁ Κουρτίδης ὡς Voltaire, ὁ Σουρῆς ὡς Souris, καὶ ὁ Πολέμης ὕστερα πὺν φανερώνεται στὰ 1883. — Ὁ Παλαμᾶς πὺν εἶχε βγεῖ πῶς ποιητὴς μὲ τὴν καθαρεύουσα, ἀπὸ

τὰ 1876, στὸ «*Ραμπαγᾶ*» ἀρχίζει τὶς πολιτικὲς σάτυρες καὶ τὰ νέα του ποιήματα στὴ δημοτικὴ. Καὶ ἔτσι στὸ φύλλο τῆς 21 τοῦ Γεννάριου τοῦ 1879 βρίσκουμε δημοιευμένη τὴν *Κούνια* του, μὲ τὴν ὑπογραφή Κώστας, πού εἶναι τὸ δευτέρου του στὴ δημοτικὴ ὕστερα ἀπὸ τὸ *Γιοῦλι* του δημοσιευμένο στὸ «Ἐπιτομὴ Ἡμερολόγιου» τοῦ 1876, καὶ γι' αὐτὸ ἀξίζει νὰ τὸ ἀντιγράψωμε.

Στὴ μικρὴ τῆς τὴν κούνια σκυμμένη
Μὲ νανούρισμ' ἀργὸ τὴν κουνούσε
Ἡ καλὴ τῆς μαννοῦλα.
Καὶ γαστροῦλ' ἀπὸ χάρες σπαρμένη
Ἡ Λευκὴ μου γελοῦσε,
Ἐγελοῦσ' ἡ μικροῦλα.

Ἦρθαν ὕστερα δίσεχτοι χρόνοι,
Κι' ἔφτερουγίαισ' ἄλλου πονεμένη
Ἡ καλὴ τῆς μαννοῦλα.
Κι' ἀπὸ τότε πανέρμου τρυγόνι
Στὴν ὀρφάνια πνιγμένη
Δὲν γελοῦσ' ἡ μικροῦλα.

Σὲ μιὰ κούνια χρυσὴ ἀπλωμένη
Τώρα πάλι θωρῶ τὴ Λευκὴ μου.
Ἀκριβὴ τῆς μαννοῦλα
Τὴν κουνεῖ ἡ Ἀγάπη σκυμμένη
«Νάνι, νάνι, παιδί μου»
Καὶ γελᾷ ἡ μικροῦλα.

Ὁ Καμπᾶς ὁ Νίκος, συμπατριώτης καὶ μαθητὴς τοῦ Βερναρδάκη, ἀφίνει κι' αὐτὸς τώρα τὴν καθαρεύουσα καὶ μᾶς δίνει τὰ ὠραῖα μικρὰ ποιήματά του ὅπως τὸ «*Στάσου*».

—Ναί, πειστωμένη μοῦπε, τὴν κλωστή
Κόφτω μὲ σένα
Καὶ νὰ τῆς δώσω πίσω μου ζητεῖ
τὰ χαρισμένα.

—Τὰ γράμματά σου νὰ καὶ τὰ μαλλιά
Ποῦ φεύγεις; στάσου,
Στάσου νὰ πάρης, ἄσπρη μυγδαλιά
Καὶ τὰ φιλιὰ σου.

Ὁ Δροσίνης μὲ τὸ ψευδώνυμο *Ἀράχνη* ἀρχίζει νὰ δημοσιεύει τὰ παιγνιδία τραγούδια του:

Καμμιά φορά μαλλώνομε καλά,
Γιατί καθέννας θέλει τὰ δικά του...
Δὲν τῆς μιῶ καὶ μήτε μοῦ μιᾶ·
Καρφώνομε κ' οἱ δυὸ τὰ μάτια κάτου.

Ὅμως σὲ λίγο μιὰ ματιὰ πετῶ
Στὰ δυὸ ματάκια τῆς τὰ θυμωμένα:
—Κυρία μου!... Τὰ γέλια δὲν κρατῶ
Κι' ἀρχίζει νὰ γελᾷ κι' αὐτὴ μ' ἐμένα.

Καὶ περνοῦν ἐκεῖ στὰ φύλλα τοῦ «Ραμπαγᾶ ὄλοι, ἕνας ἕνας, οἱ ποιηταὶ μας ἀνοίγοντας τὴ σκέψη τους, ἀπλώνοντας τὴν ἔμπνευσή τους, ἀφίνοντας νὰ ξεσπάσῃ τὸ ξεχείλισμα τῆς ψυχῆς τους. Ἔτσι καὶ ὁ βιβλικὸς Ἀριστομένης Προβελέγγιος, συμπατριώτης τοῦ Τριαντάφυλλου, συγκινημένος ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ τὸ δημοκρατικό, τὸν πόλεμό του ἐνάντια στὴν κοινωνικὴ ψευτιά καὶ τὴν τυραννία τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας, δημοσιεύει ὀλοσέλιδο στὸ «Ραμπαγᾶ» τὸ ὠραῖο σοσιαλιστικὸ καὶ χριστιανικώτατο μαζὶ ποίημά του «Ἡ προσευχή μου» ἀφιερωμένο στὸν εἰλικρινῆ — ὅπως γράφει — φίλο τοῦ λαοῦ Κλεάνθη Τριαντάφυλλο:

Ἦθελα ν' ἀνοιγα φτερὰ ἀγγέλου,
Νὰ σηκωνώμουνε ἀπὸ τὴ γῆ
Στοῦ στερεώματος τοῦ ἀνεφέλου
Τὴν ἀτελεύτητη χρυσοῦν αὐγή.

Νὰ πάω νὰ βρῶ τὸν ἀγιασμένον τόπον,
Ποῦ ὄνειρεύονται οἱ δυστυχεῖς,
Ποῦ τόσα μάτια δακρυσμέν' ἀνθρώπων
Τὴν ὥρα στρέφονται τῆς προσευχῆς.

Ἐκεῖ, ποῦ πόθοι μυστικοὶ ἀνθίζουν
Γιὰ τόσες ἔρημες τῆς γῆς καρδιές,
Ἐκεῖ ποῦ φεύγουνε καὶ δὲν γυρίζουν
Τόσες ἐλπίδες μας, παρηγοριές,

.....
Στῆς μοίρας τὸν ἀπόκληρο νὰ δώσω
Ὅσα ποθεῖ κρυφὰ μὲς τὴν ψυχὴ
Καὶ μ' ἀγαθὰ οὐράνια νὰ στρώσω
Κάθε καρδιά, π' ἀνάξια δυστυχεῖ.

Ἄπο τῆς γῆς τοὺς θρόνους νὰ γκρεμίσω
 Αὐτοὺς ποὺ μοῖρα ὕψωσε τυφλῆ
 Καὶ τῶν ὑποκριτῶν μ' ὄρμη νὰ σχίσω
 Τὰ προσωπεῖα τῶν τὰ εὐτελῆ,

Νὰ δῶ τῆς δυστυχίας νὰ γελάσῃ
 Τ' ἀγέλαστο, μαρμαρωμένο στόμα,
 Στὴν ὄψη, ποὺ καῦμοι ἔχουν φωλιάσει
 Νὰ δῶ νὰ λάμψῃ τῆς χαρᾶς τὸ χρῶμα,

Νὰ δῶ τῆς γῆς τὸ πρόσωπο ν' ἀλλάξῃ,
 Νὰ τρέξῃ ἡ χαρὰ ἀπ' ἄκρῃ σ' ἄκρῃ,
 Καὶ τότε σὰν ἀγίασμα νὰ στάξῃ
 Ἄπο τὰ μάτια μου οὐράνιο δάκρυ.

Καὶ σ' ὅλη αὐτὴ τὴν κίνηση, τὴ νέα ζωὴ, ὁ Κλεάνθης Τριαντάφυλλος ἦταν τὸ κέντρο. Τὴν ἐβोधήθησε, τὴν ἔσπρωξε, τὴν ἐθέρμανε· ἀγωνίστηκε γιὰ κάθε νέα ἰδέα, ἐσκόρπισε τὸ γέλιο του, τὴν εὐθυμία του, ἄφησε τὴν καλὴ του καρδιά ἐλεύθερη στὸ ρομαντικὸ δημοκρατισμὸ. Μὰ ἡ Μοῖρα πάνου σὰ σαράντια του χρόνια τοῦ σκότωσε τὸ νοῦ...

ΔΗΜ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

